

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

DOREL FÎNARU

Marilor mei preajări

Eugeniu Cozetti și Dumitru Brinca

LINGVISTICA LIMBIOR LUMII

INSTITUTUL EUROPEAN

2015

6.2. Marea familie indo-europeană / 132	Bibliografie specială / 140
6.3. Clasificare genealogică / 133	Kihilografe specială / 140
6.4. Clasificare sociolinguistică / 134	6.5. Clasificare tipologică / 141
6.5. Clasificare morfolitică / 135	6.6. Clasificare sintactică / 142
6.6. Clasificare fono-prozodică / 136	6.7. Clasificare semantico-textuală / 143
6.7.1. Criterii fono-prozodice / 137	6.7.2. Criterii morfologice / 143
6.7.3. Criterii sintactice / 143	6.8. Clasificare geografică / 144
6.8.1. Criterii sociolinguistice / 144	6.8.2. Criterii geografice / 144
6.8.3. Criterii geoculturale / 145	6.9. Clasificare tipologică / 145
6.9.1. Criterii fono-prozodice / 145	6.9.2. Criterii morfologice / 145
6.9.3. Criterii sintactice / 145	6.9.4. Criterii morfo-sintactice / 145
6.9.5. Criterii semantico-textuale / 145	6.10. Clasificare genealogică / 146
CUPRINS	1. LINGVISTICA LIMBILOR ÎN CADRUL LINGVISTICII INTEGRALE / 25
Anexă: Eugeniu Coșeriu, <i>Lingvistica istorică și istoria limbilor</i> / 33	
2. DIVERSITATEA LINGVISTICĂ A LUMII / 39	
3. CLASIFICAREA LIMBILOR. CRITERII GENERALE / 49	
4. CLASIFICĂRI TIPOLOGICE / 55	
4.1. Tipologia lingvistică / 55	
4.2. Conceptul de <i>tip lingvistic</i> la Eugeniu Coșeriu / 64	
4.3. Încercare de sinteză a clasificărilor tipologice / 86	
4.3.1. Criterii fono-prozodice / 86	
4.3.2. Criterii morfologice / 88	
4.3.3. Criterii sintactice / 91	
4.3.4. Criterii morfo-sintactice / 93	
4.3.5. Criterii semantico-textuale / 98	
5. CLASIFICĂRI SOCIOLINGVISTICE ȘI GEOGRAFICE / 103	
5.1. Criterii sociolinguistice / 103	
5.2. Criterii geografice / 116	
6. CLASIFICĂRI GENEALOGICE / 119	
6.1. Noi teorii și practici în clasificarea genealogică / 119	
Bibliografie specială <i>Lingvistica limbilor, Diversitatea lingvistică a lumii și Clasificarea limbilor</i> / 124	
6.2. Marea familie indo-europeană / 135	
Bibliografie specială / 149	

- 6.2.1. Ramura limbilor indo-iraniene / 151
- Bibliografie specială* / 152
- 6.2.2. Ramura europeană / 153
- 6.2.2.1. Limbi indo-europene izolate: greaca, armeana, albaneza / 153
- Bibliografie specială* / 154
- 6.2.2.2. Familia romanică / 154
- Bibliografie specială* / 156
- 6.2.2.3. Familia celtică / 161
- Bibliografie specială* / 161
- 6.2.2.4. Familia germanică / 161
- Bibliografie specială* / 163
- 6.2.2.5. Familia baltică / 164
- Bibliografie specială* / 164
- 6.2.2.6. Familia slavă / 164
- Bibliografie specială* / 166

6.3. Marea familie afro-asiatică / 166

- 6.3.1. Familia semitică / 169
- 6.3.2. Familia egipteană / 170
- 6.3.3. Familia berberă / 170
- 6.3.4. Familia cușitică / 170
- 6.3.5. Familia ciadică / 171
- 6.3.6. Familia omotică / 171
- Bibliografie specială* / 171

6.4. Marea familie dravidiană / 174

Bibliografie specială / 175

6.5. Marea familie uralo-altaică / 175

- 6.5.1. Familia uralică / 179
- 6.5.1.1. Grupul fino-ugric / 179
- 6.5.1.2. Grupul samoed / 180
- 6.5.1.3. Grupul yukaghir / 180
- 6.5.2. Familia altaică / 180
- 6.5.2.1. Grupul turcic / 181
- 6.5.2.2. Grupul mongolic / 182
- 6.5.2.3. Grupul tungus (mancio-tungus) / 183
- 6.5.2.4. Grupul japonez / 184
- 6.5.2.5. Limba coreeană / 184
- 6.5.2.6. Limba ainu / 184
- Bibliografie specială* / 184

6.6. Marea familie chino-tibetană / 187

- 6.6.1. Familia chineză / 187
- 6.6.2. Familia tibeto-birmană / 188
- 6.6.3. Familia karenă / 188

- 6.6.4. Familia tai-kadai (daică) / 189
- 6.6.5. Familia hmong-mien (miao-yao) / 189
- Bibliografie specială* / 190

6.7. Marea familie austro-asiatică / 191

- 6.7.1. Familia munda / 192
- 6.7.2. Familia mon-khmer / 193
- Bibliografie specială* / 193

6.8. Marea familie austroneziană (malayo-polineziană) / 193

- 6.8.1. Familia formosană / 196
- 6.8.2. Familia malayo-polineziană / 197
- Bibliografie specială* / 198

6.9. Marea familie oceanico-indopacifică / 199

- 6.9.1. Familia papua / 199
- 6.9.2. Familia tasmaniană / 202
- 6.9.3. Familia andamaneză / 203
- 6.9.4. Familia australiană / 203
- 6.9.5. O limbă izolată: kusunda / 205
- Bibliografie specială* / 206

6.10. Marea familie negro-africană (africană subsahariană) / 207

- 6.10.1. Familia nilo-sahariană / 209
- 6.10.2. Familia nigero-kordofaniană / 211
- 6.10.3. Familia khoisan / 214
- Bibliografie specială* / 216

6.11. Marea familie amerindiană / 218

- 6.11.1. Familia na-dené / 218
- 6.11.2. Familia eschimo-aleută / 218
- 6.11.3. Familia amerindă / 219
- Bibliografie specială* / 223

6.12. Familii și limbi izolate sau neclasificate / 224

- 6.12.1. Familia caucaziană / 224
- 6.12.2. Familia paleo-siberiană / 225
- 6.12.3. Limbi izolate sau neclasificate / 225
- Bibliografie specială* / 226

6.13. Pidginuri și creole / 226

- Bibliografie specială* / 228

6.14. Limbi artificiale / 230

- Bibliografie specială* / 233

7. DICTIONAR SELECTIV DE LIMBI ALE LUMII / 237 (statut sociolingvistic, istorie, geografie, clasificare genealogică și tipologică, scriere)

8. ANEXE / 317

- 8.1. Țările lumii și limbile lor oficiale, regionale și naționale / 317
- 8.2. Clasamentul limbilor lumii după numărul de vorbitori nativi / 339
- 8.3. Numărul de limbi și de vorbitori pe continent / 341
- 8.4. Distribuția limbilor lumii după gradul lor de vitalitate / 342
- 8.5. Limbile oficiale ale Organizației Națiunilor Unite / 344
- 8.6. Limbile oficiale ale Uniunii Europene / 344
- 8.7. Clasificarea zecimală universală (*Lingvistica și limbi*) / 345
- 8.8. Listele Swadesh / 348

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ / 353

Indice de autori / 365

Indice tematic / 377

Resumé / 403

Abstract / 407

Resumen / 411

Резюме / 415

6.6. Mareea Familie chino-tibetană / 187

- 6.6.1. Familia chiniană / 187
- 6.6.2. Familia tibeto-birmană / 188
- 6.6.3. Familia karenă / 188

1. LINGVISTICA LIMBILOR ÎN CADRUL LINGVISTICII INTEGRALE

Lingvistica integrală a lui Eugeniu Coșeriu nu e doar o *altă* lingvistică structuralistă, aşa cum se spune uneori, ci una care anticipă sau integrează creativ și de multe ori polemic orientări specifice tuturor marilor școli lingvistice ale secolului al XX-lea și ale începutului de secol XXI: școala structuralistă (inclusiv glosematica), cea generativ-transformațională, orientarea pragmatică, lingvistica textului și/sau analiza discursului. Integralismul lingvistic implică o atitudine antipozitivistă extrem de originală, modernă și unitară care recuperează tot ceea ce a fost eliminat sau pus între paranteze îndeosebi de către structuralism. Această orientare, care în mod normal ar trebui să domine lingvistica secolului al XXI-lea, ar putea fi definită, în esență, ca un poststructuralism polifonic cu un puternic fundament și cu frecvente inserții de teorie și filozofie a limbajului ca, de pildă, concilierea viziunii saussuriene a limbii ca sistem de opoziții funcționale cu viziunea humboldtiană, de sorginte aristotelică, a limbajului ca *enérgeia*, ca sistem dinamic, ca activitate creațoare.

Se pare că cea mai cunoscută contribuție a lui Coșeriu în lingvistică se referă la celebra trihotomie *sistem-normă-vorbire*. De fapt mai importantă e o altă trihotomie, mult mai generală, a nivelurilor/planurilor limbajului însuși: planul universal, planul istoric și planul individual. Toată arhitectura impresionantului edificiu numit *lingvistică integrală* se sprijină pe această structurare trihotomică. S-ar putea chiar afirma că întreaga lingvistică integrală are la bază formula C_n^3 . Încă din studiul *Determinare și cadru*¹, Coșeriu afirmă că lingvistica ar trebui, de fapt, să cuprindă trei lingvistici: a limbajului, a limbii și a textului. Detaliind, Johannes Kabatek afirmă că e vorba de „o lingvistică a vorbirii – a nivelului universal – în care avem, pe de o parte, mecanismele universale de determinare ale semnelor lingvistice, și pe de altă parte *cadrele*: tot ceea ce înconjoară semnele lingvistice, lumea fizică, diferitele contexte

¹ *Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar*, în „Romanistisches Jahrbuch”, VII, 1955-1956, pp. 24-54. Trad rom.: *Determinare și cadru*, în vol. *Teoria limbajului și lingvistica generală*. Cinci studii, ediție în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 287-329.

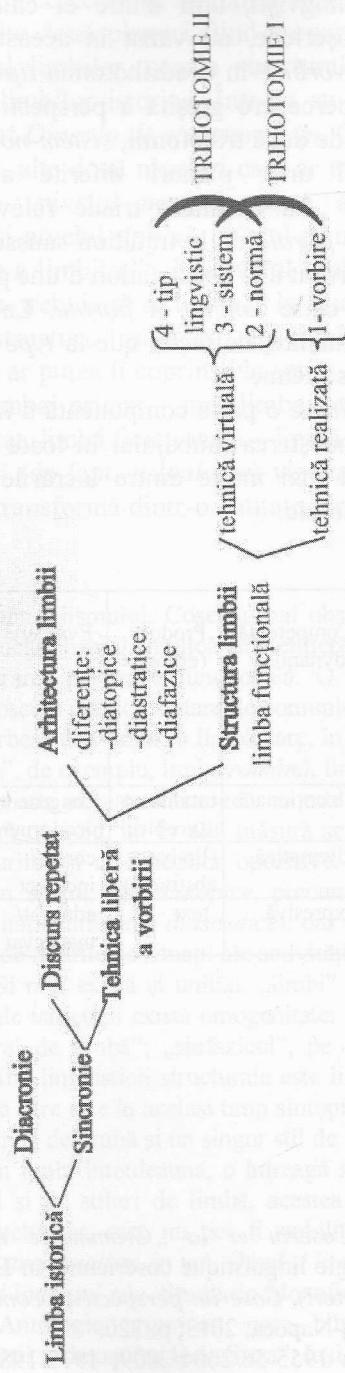
(verbal, extraverbal, cultural, istoric etc.) – adică ceea ce, mai mult sau mai puțin mai tîrziu se va numi *pragmatică*. A doua lingvistică este cea a *limbilor* și a structurilor sale, în care trebuie dusă la bun sfîrșit într-un mod exhaustiv și cu o metodă coerentă analiza structurală, dar dincolo de structural trebuie să identificăm și ceea ce este *normal* în realizarea sistemelor și trebuie să ne dăm seama că o limbă nu este ceva unitar și omogen, ci că prezintă variație spațială, socială și stilistică. În sfîrșit, în al treilea rînd Coșeriu postulează o *lingvistică a textului*, disciplină inexistentă în anii '50, și care doar mult mai tîrziu va apărea în diferite spații culturale¹.

Conceptul de *tip lingvistic* se cristalizează în gîndirea coșeriană între anii 1962 și 1965, adică între apariția la Montevideo a studiului *Sistema, norma y habla* (care avea să revoluționeze toată gîndirea lingvistică a celei de-a doua părți a secolului al XX-lea) și prezentarea la cel de-al XI-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Românică de la Madrid a studiului *Sincronía, diacronía y tipología* (care avea să fie publicat în 1968).

Conceptul de *limbă istorică* se structurează astfel în teoria lui Eugeniu Coșeriu²:

¹ Johannes Kabatek, *Tradiție și inovație: abordări lingvistice de la Saussure pînă în secolul al XXI-lea*, în vol. Sanda-Maria Ardeleanu, Ioana-Crîna Coroi, Dorel Fîmaru (coordonatori), *Limbaje și comunicare*, vol. XIII, partea a II-a, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2015, p. 80.

² V., printre altele, *Sincronía, diacronía y tipología*, în *Actas del XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas* (Madrid, 1965), vol. I, Madrid, 1968, pp. 269-283; retipărit în vol. *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Editorial Gredos, Madrid, 1991, pp. 186-200; *El sistema verbal románico*, Siglo XXI editores, Mexico DF-Madrid, 1996, pp. 36-37; *Sistem, normă și tip*, în vol. *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău, 2000, pp. 275-284.

Cei mai mulți lingviști, unii dintre ei chiar buni sau foarte buni cunoscători ai operei coșeriene, au văzut în aceasta transformarea celebrei trihotomii *sistem-normă-vorbire* în evadrihotomia *tip-sistem-normă-vorbire*. În realitate, e vorba de o percepere greșită a perspectivei lui Eugeniu Coșeriu, pentru că e vorba de fapt de două trihotomii, *sistem-normă-vorbire* și *tip-sistem-normă*, care corespund unor planuri diferite ale limbajului. Manfred Ringmacher observa că „La première triade relève d'une discussion des concepts de *langue* et de *parole* de la tradition saussurienne, où l'introduction d'un troisième terme équivaut à la constatation d'une pluralité de dimensions de l'opposition notionnelle entre *langue* et *parole*. La deuxième triade réitère l'incidence de la fonctionnalité, de façon que la *type* est au *système* ce que le *système* est à la norme cosérienne”¹.

Lingvistica limbilor e o parte componentă a *lingvisticii integrale* coșeriene, care urmărește cunoașterea limbajului în toate ipostazele sale. Adunând observațiile răspândite în mai multe dintre lucrările lui Coșeriu² s-ar putea obține următorul tabel sinoptic:

Punct de vedere Plan	Activitate (enérgiea)	Competență (dynamis)	Produs (érgon)	Evaluare	Conținut lingvistic	Lingvistică
universal	vorbire în general	elocuțională	totalitatea „vorbirii”	congruent/incongruent	desemnare	generală
istoric	limba concretă	idiomatică (limba abstractă)	(limba abstractă)	corect/incorrect	semnificație	a limbii
individual	discurs	expresivă	text	adecvat/inadecvat	sens	a textului

¹ Eugenius Coșeriu, *Traditie și nouătate: abordări teoretiice și aplicații la limbi și culturi al XX-lea*, în Vol. Stefan-Marius Ardeleanu, Ion-Crăciunescu, Dorel Finaru (coordonatori), *Limbă și comunicare*, vol. 1, în partea a II-a, Casa Editorială Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, p. 16.

² V. printre altele, *Coșeriu 1955-56/2004/2009; 1973/1981/2000; 1988/1992; 2001-2002.*

Obiectul propriu de cercetare al structuralismului lingvistic¹ este nivelul istoric al limbilor, celelalte două planuri fiind aproape complet neglijate. Dar chiar la nivelul istoric al limbilor, școala structuralistă s-a focalizat asupra sistemului funcțional al limbilor istorice. Într-un studiu cu valențe vizionare asupra lingvisticii, intitulat *Dincolo de structuralism*, Coșeriu observă că există, chiar în acest plan istoric, alte două niveluri care ar trebui să se bucure de mai multă atenție în viitor: „nivelul *normei*, adică al realizării normale în comunitatea lingvistică, și nivelul *tipului*, nivelul principiilor de organizare, al principiilor de structurare a limbilor”². La nivelul limbilor, structuralismul, aşa cum o arată și numele său, trebuie să se limiteze la studiul analitic al structurilor și al realizărilor acestor structuri. Însă acest fapt implică o serie de diferențieri prealabile, implicate, care ar putea fi cuprinse în seria: „cunoașterea limbajului – cunoașterea lucrurilor, limbaj primar – metalimbaj, sincronie – diacronie, tehnică liberă – discurs repetat, limbă funcțională – limbă istorică”³.

Lingvistica limbii (de fapt, *a limbilor*) vizează planul istoric al limbajului pentru că acesta se transformă dintr-o entitate virtuală într-o reală „după

¹ În privința limitărilor structuralismului, Coșeriu mai observă că „în ceea ce privește tehnică liberă în sine, structuralismul implică diferențierea între *limba funcțională* și *limba istorică* și concentrarea pe limba funcțională. O limbă istorică este o limbă constituită istoric și recunoscută istoric ca atare de comunitatea care o vorbește, precum și de comunitățile care vorbesc alte limbi; o limbă care, în mod normal, este desemnată printr-un adjecțiv „propriu”, de exemplu, limba *română*, limba *catalană*, limba *franceză* etc. Or, o limbă istorică nu este un sistem omogen: ea este o colecție de sisteme diferite care într-o anumită măsură coincid, iar în altă măsură se diferențiază unele de altele, chiar și la nivelul structurilor și al funcțiilor opozitive. Într-o limbă istorică, există diferențe binecunoscute în spațiu, sau *diatopice*, precum și diferențe între straturile socio-culturale ale comunității (diferențe *diastratice*), dar și diferențe între modalitățile de exprimare determinate de tipurile de situații ale activității de a vorbi, diferențe pe care eu le numesc *diafazice*. Si mai există și unități, „limbi” unitare într-unul sau celălalt sens. În cele trei sensuri ale varietății există omogenitate: „sintopicul”, numit „dialect”; „sinstraticul”, numit „nivel de limbă”; „sinfazicul”, pe care îl putem numi „stil de limbă”. Or, obiectul specific lingvisticii structurale este limba funcțională, adică limba ca sistem omogen: o limbă care este în același timp sintopică, sinstratică și sindifazică (un singur dialect, un singur nivel de limbă și un singur stil de limbă). Dacă în limba istorică există, după cum există în limbi întotdeauna, o întreagă serie de dialecte, precum și o întreagă serie de niveluri și de stiluri de limbă, acestea trebuie studiate separat, din punctul de vedere al structurilor, care nu pot fi stabilite decât raportate la o limbă funcțională.” (*Dincolo de structuralism*, în vol. *Omul și limbajul său*, p. 297).

² Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fîmaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 295.

³ *Ibidem*.

o tehnică determinată și condiționată istoric, adică în acord cu o limbă. Limbile sînt, într-adevăr, tehnici istorice ale limbajului și, în măsura în care se stabilează ca tradiții ferme și specifice, recunoscute de propriii lor vorbitori și de vorbitorii altor limbi, se obișnuiește a fi desemnate prin adjective *proprii* ce le identifică din punct de vedere istoric (limba *română*, limba *germană* etc.)¹. Considerarea limbii ca realitate izolată de vorbirea căreia îi corespunde are avantajele și dezavantajele sale.

Această separare „face posibil studiul direct și comparativ al tehnicielor istorice ale vorbirii: gramatica și, într-un anumit sens, toată lingvistica se fundamentează pe această perspectivă. În același timp, studiul limbajului ca «limbă» ne permite să-l separăm de condiționările și scopurile ocazionale ale actelor de vorbire și, prin urmare, să ne apropiem de ceea ce este universal în limbaj și să considerăm scopurile ocazionale ale vorbirii ca *posibilități*, nu ca *esență* a limbajului. Mai mult, constatarea diversității limbilor și fireasca lor comparare ulterioară ne permit să separăm limbajul de lucrurile desemnate și să remarcăm, în acest fel, că limbajul nu este o nomenclatură pentru lucruri deja date ca atare, că nu se datorează nici φύσει, nici θέσει, unei experiențe extra-lingvistice, că nu este «în mod natural» necesară nici o delimitare idiomatică și că, drept urmare, atât conținuturile cât și faptele materiale («sunete») ale limbilor sînt, cum se obișnuiește să se spună, «arbitrare», adică motivate doar istoric și nu în mod «natural» (sau în sens cauzal)².

Pe lîngă aceste avantaje evidente, o lingvistică a limbilor separată de o lingvistică a vorbirii ascunde, în viziune coșeriană, șase riscuri care ne pot îndepărta de o descriere adekvată a esenței limbajului:

„a) Riscul de a ignora relația limbajului cu extralingvisticul și de a pierde din vedere faptul important că limbajul, în pofida autonomiei sale, este tocmai o formă de cunoaștere a «realității» extralingvistice.

b) Riscul să fie respinsă cu ușurință sau pur și simplu să nu se țină cont de concepția «ingenuă» asupra limbajului, adică de concepția proprie vorbitorilor ca atare. Fără îndoială, o asemenea concepție nu se poate considera *explicație*, dar trebuie să se considere drept *condiție* importantă și efectivă a limbajului, dat fiind că limbajul nu funcționează pentru și prin lingviști, ci, de fapt, pentru și prin vorbitori. În acest sens, ceea ce gîndește un vorbitor ingenuu despre limbă sa este decisiv pentru funcționarea acesteia. Opiniile vorbitorului despre limbă aparțin, și ele, în realitate, obiectului «limbă» și de aceea nu pot fi ignorate.

¹ Ibidem, p. 38.

² Ibidem, p. 39.

Respect pentru oameni și cărti

c) Riscul de a confunda sau de a echivala generalitatea empirică a ceea ce se observă în limbi cu ceea ce este universal în limbaj. Pe de o parte, aceasta duce la încercările de a defini categoriile lingvistice prin raportare la una sau la alta dintre limbile determinate; încercări destinate încă de la început eșecului, deoarece în interiorul limbilor particulare este posibilă *observarea* categoriilor și a relațiilor între categorii, ca și *descrierea* expresiei lor materiale, dar nu este posibilă *definirea* categoriilor: până și o categorie constantă într-o singură limbă este, ca atare, universală și definibilă doar în mod universal. Pe de altă parte, aceeași echivalare implică faptul de a concepe limbajul numai ca sumă a limbilor particulare, fără a se pune întrebarea de ce există limbile, precum și de a considera teoria limbajului ca rezultat și punct final al investigației empirice a limbilor, în timp ce, în realitate, orice investigație a unei limbi determinate se bazează în mod necesar și încă de la început pe o anumită teorie a limbajului (cel puțin implicită).

d) Riscul de a supraestima diversitatea limbilor, adică de a considera fiecare limbă ca pe ceva închis în sine însuși și de a nu mai găsi nici o cale de acces de la o limbă la alta, în timp ce, în realitate, fiecare limbă este, într-adevăr, un sistem istoricește specific, dar specific în interiorul a ceea ce este «universal» în limbaj, aşa încât fiecare limbă, după cum a văzut deja Humboldt, este o cheie pentru toate celelalte.

e) Riscul de a nu înțelege în mod corect caracterul tehnic al limbii. De fapt, tehnica oricărei limbi se prezintă în descriere ca aproape infinit de complicată; și chiar se poate afirma că, dintre toate tehniciile dezvoltate de om, limbile sunt cele mai complexe. Așa se și explică de ce nici o limbă nu a fost până acum descrisă într-un mod definitiv și exhaustiv. Dar, în ciuda acestui fapt, limbile *se vorbesc*, cu alte cuvinte «se realizează» spontan și fără nici o dificultate. În consecință – pentru a explica acest fapt în aparență surprinzător – se tinde adeseori să se considere vorbirea ca o activitate inconștientă și să se presupună că vorbitorii nu sunt conștienți de regulile limbii lor. În realitate, însă, capacitatea de a vorbi – mai bine spus de a vorbi și în același timp de a înțelege vorbirea – nu se bazează cu siguranță pe o cunoaștere «teoretică» (precum cea a lingviștilor și a gramaticienilor care descriu limba), ci evident pe o cunoaștere clară și sigură. Este vorba tocmai despre cunoașterea pe care Leibniz a numit-o «clar-confuză» (adică sigură, dar nejustificabilă), și «distinct-inadecvată» (adică doar parțial justificabilă), sau pur și simplu de o *cunoaștere tehnică*. În plus, principiile acestei cunoașteri sunt adesea foarte simple: complexitatea ei ține mai curind de descrierea explicită a acestor principii, adică de trecerea de la ceea ce este dat în intuiție la planul cunoașterii «distinct-adecvate» sau «teoretice». Complexă este, ca să spunem așa, gramatica gramaticienilor, nu gramatica vorbitorilor.

f) Riscul de a înțelege limbile – care se abstrag din vorbire și se obiectivează cu scopul de a le cerceta – ca *produse statice* și de a înceta să mai

considerăm limbajul ca *producere*. De aici faptul că vorbirea este concepută adeseori doar ca realizare circumstanțială a limbilor – și nu, în același timp, ca producere (creație) și dezvoltare a limbajului – fapt prin care relația limbă-vorbire este redusă doar la o relație de tipul cod-mesaj (*code-message*). Or vorbirea se realizează, desigur, în cadrul și conform regulilor limbilor, dar este de asemenea, și în același timp, producerea lor; sau, mai simplu spus: vorbirea este limbajul ca producere concretă. Și dacă limbile se consideră ca produse statice, deja nu se mai înțelege dinamicitatea limbajului, așa-numita «schimbare lingvistică». De aici, decurge faptul că schimbarea lingvistică a fost considerată ca un paradox al limbilor (limbile nu ar trebui să se schimbe și, totuși, se schimbă) și că s-a încercat interpretarea ei ca ceva exterior limbilor însăși și motivat prin «cauze» externe¹.

Într-una dintre conferințele în care Coșeriu vorbea despre *Concepția mea despre limbaj și lingvistică și receptarea ei în diferite țări din lume*², învățatul român încerca o trecere în revistă a etapelor din evoluția concepției sale și încerca să reamintească tot ce se poate recupera sau a fost recuperat în lingvistica integrală în comparație cu alte curente lingvistice, în special cu structuralismul: „Am vrut să văd care este adevărul lingvisticii structurale cu privire la sistemele omogene și atunci am văzut acolo că era nevoie mai întâi să distingem cel puțin trei planuri diferite: *planul normei*, *planul sistemului* de opozitii și *planul principiilor sau al tipului lingvistic* în fiecare sistem lingvistic. De aici, această deosebire dintre sistem și normă, ce are loc cu totul precis în concepția mea, și deosebirea dintre sistem și tip lingvistic și planul de principii ale unei tehnici istorice a limbajului.

Unde se poate dezvolta aici lingvistica integrală?

În cadrul structuralismului se poate dezvolta o lingvistică a normei care n-a fost dezvoltată, se poate dezvolta o tipologie lingvistică care din nou n-a fost dezvoltată, ea era, chiar, ignorată de Ferdinand de Saussure. Și aici trebuie numai decât să-i împac pe Ferdinand de Saussure și Wilhelm von Humboldt. Chiar în cazul tipologiei, am această satisfacție, am prezentat acum treizeci de ani și mai bine o tipologie ca fiind tipologia humboldtiană, cum ar fi făcut-o Humboldt, dacă ar fi făcut tipologie. Și acum cîțiva ani, am avut satisfacția, printr-o elevă de la Tübingen, care, cercetînd manuscrisele lui Humboldt, a găsit și un manuscris despre o gramatică mexicană, în care Humboldt dezvoltă o tipologie exact așa cum mă gîndisem eu, cu treizeci de ani în urmă, că ar fi făcut-o dacă ar fi făcut tipologie, adică plecînd de la sistem, reducînd sistemul la treizeci și cinci de trăsături, apoi reducînd aceste treizeci și cinci de trăsături

¹ *Omul și limbajul său*, pp. 40-41.

² Publicată în rev. „Limba română”, Chișinău, nr. 6, 1998, pp. 13-17.

Respect pentru oameni și cărti

numai la opt esențiale și găsind în sfîrșit în aceste opt principiile de organizare ale limbii¹.

Anexă:

Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*

... τά ὅντα ώζ ξστιν λέγειν

1. Principiul oricărei științe este obiectivitatea absolută: „a spune lucrurile aşa cum sînt” (Platon, *Sofistul*). Sensul și configurația disciplinelor, indiferent de obiectul lor, ca și raportul dintre ele, depind de natura și de configurația „reală” a obiectului disciplinei respective. În această privință, teza noastră fundamentală este – contrar unei concepții astăzi foarte răspîndite, dar teoretic rău fundamentate și, în realitate, sofistică și contradictorie – că istoria lingvistică corespunde mult mai bine decît descrierea sistematică și analiza funcțională sincronică – sau, mai degrabă, că numai istoria corespunde exact – felului de a fi real, dacă nu al limbajului în general, cel puțin al limbilor, care sînt tocmai formele istorice ale limbajului.

2. Limbajul prezintă, într-adevăr (și este determinat în esență și în manifestările sale de) cinci dimensiuni universale: *creativitatea* sau *enérgeia*, *materialitatea*, *semanticitatea*, *alteritatea*, *istoricitatea*. Cu alte cuvinte: a) ca formă a culturii, limbajul este o activitate liberă sau creatoare; b) limbajul se realizează în „lume” prin forme materiale (fonice, grafice etc.); c) limbajul semnifică (fiecarei forme lingvistice îi corespunde un „conținut semnificativ”); d) semnificația este la origine și întotdeauna, „pentru celălalt” și, de asemenea, „a celuilalt” (de aceea, limbajul este modul esențial și manifestarea primară a lui „a-fi-cu-celălalt” al omului; cf. Aristotel, *Politica*); e) limbajul se prezintă întotdeauna și cu necesitate sub forma „limbii”: tradiția istorică a unei comunități istorice. Creativitatea și materialitatea sînt universalii ale tuturor formelor culturii care, toate, sînt „activitate creatoare ce se realizează în lume prin forme materiale”. Semanticitatea este „diferența specifică” a limbajului față de cele-lalte forme ale culturii. Alteritatea este trăsătura distinctivă a actului de a semnifica lingvistic față de alte tipuri de „conținut” al formelor expresive și, prin urmare, ea constituie fundamentalul istoricității limbii, care este manifestarea

¹ Art. cit., p. 16.

constantă a solidarității cu o comunitate de subiecți vorbitori și cu tradițiile sale și, deci, a esenței sociale a istoricității intrinseci omului.

3. Ca activitate umană *universală* ce se realizează *individual*, dar întotdeauna în acord cu tradițiile comunităților istorice, limbajul prezintă, în mod concret, trei niveluri relativ autonome: *nivelul universal al vorbirii în general*, *nivelul istoric al limbilor și nivelul individual și particular al discursurilor* (sau „textelor”). Acestor niveluri le corespund, de asemenea, trei tipuri de *cunoaștere lingvistică* (a ști să vorbești în general sau *cunoașterea elocuțională*; a ști să vorbești o limbă sau alta: *cunoașterea idiomatică*; și a ști să construiești discursuri sau texte: *cunoașterea expresivă*), trei tipuri de *conținut (desemnare, semnificație, sens)* și trei tipuri de *conformitate a vorbirii cu cunoașterea lingvistică*, căreia îi corespunde la fiecare nivel (*congruență, corectitudine, adecvare*). Toate acestea justifică existența a trei mari discipline lingvistice: lingvistica universală a *vorbirii* (și nu „gramatica universală”!), lingvistica nivelului istoric al *limbilor* și lingvistica nivelului individual al *discursului* (sau al „textului”). În ceea ce privește obiectul său, întreaga lingvistică a limbilor (ca descriere și ca istoric) este o *lingvistică istorică*, pentru că este o lingvistică a formelor istorice ale limbajului. Opoziția curentă între „lingvistica descriptivă” și „lingvistica istorică” este deci lipsită de sens sau nu este decât o convenție terminologică; am putea admite, în cel mai rău caz, dar nu fără restricții, o opoziție între *descrierea sistematică* (sau „structurală”) și *istoria limbii*.

4. *Limbă istorică și limbă funcțională*. Cunoașterea lingvistică este o cunoaștere tehnică („a ști să faci”); în acest sens, limbile privite ca o cunoaștere idiomatică sunt tehnici istorice ale vorbirii. Dar cunoașterea idiomatică ce corespunde unei limbi istorice nu este niciodată un sistem unic și unitar: ea este un ansamblu de tradiții în parte analoge, în parte divergente. În limba istorică, creativitatea se manifestă (în „stările limbii”) ca adevăr, iar alteritatea ca omogenitate sau unitate. În afară de eventualele niveluri ale limbii comune și ale limbii exemplare sau „standard” (cu varietatea proprie fiecareia dintre ele), chiar la nivelul primar al unei limbi istorice (lipsită în mod ideal de limbă comună), există trei tipuri fundamentale de varietate: varietatea *diatopică* (în spațiu), *diastratică* (socio-culturală) și *diafazică* („stilistică”); și, în sens contrar, trei tipuri de unități: unități *sintopice* („dialecte”), *sinistratice* (niveluri de limbă) și *sinfazice* (stiluri de limbă). Cea care este unitară din cele trei puncte de vedere este *limba funcțională*: sistemul punctual delimitat de fiecare dată ca omogen. O limbă istorică este, deci, un ansamblu complex de dialecte, niveluri și stiluri de limbă (dintre care nici unul nu este unitar decât dintr-un singur punct de vedere) sau, dacă vrem, un ansamblu și mai complex de limbi funcționale istoric legate între ele. Și, în practică, orice subiect vorbitor este plurilingv în cadrul limbii sale istorice: el cunoaște, în mod activ sau pasiv, deși în grade diferite, mai multe „dialecte” și mai multe niveluri de limbă și, prin definiție, mai multe